

Daphna Golan

צילומים: ז'אק פרסקיאן
Photographs: Jack Persekian

לזכרו של סטנלי כהן, מורה דרך וחבר יקר.

תודות

הספר מוקדש לזכרו של סטנלי כהן (1942-2013), אחד הסוציולוגים החשובים בדורו וחברי היקר עד מותו. ראשיתו של ספר זה בשיחות הטלפון ארוכות שניהלנו, כאשר ניסיתי לעוזד את סטן לראות כי ניתן לעשות שינוי בפקולטה למשפטים שבה התחלתי למד שלוש שנים לאחר שעזב את האוניברסיטה ואת ישראל בשנת 1996. אני מקדישה את הספר לזכרו בתודה על כל מה שלמדתי ממנו.

לא אוכל להזכיר את כל הנשים הנפלאות שמלוות אותי לאורך שנים רבות שהן הפkolטה למשפטים באוניברסיטה העברית הפקה לי לבית. אני מודה במיוחד לעליזה סלמן, המזכירה האגדית של שבעת דיקני הפקולטה, שאימצתי כאחותי הגדולה, אשר סייעה לי בחיקך תמידי ובעצות טובות. תודה לכל דיקני הפקולטה למשפטים על תמיכת מתמשכת, בעיקר לפروف' אוריאל פרוקציה, פרופ' יובל שני, פרופ' ברק מידינה ופרופ' מיכאל קרייני.

ספר זה לא היה רואה אויר ללא ד"ר אהרוןBK שעודד אותי שוב ושוב לכתוב על החוויה של לימוד עם סטודנטים פעילים. אהרון, נציג קרן פורד בישראל, סייע בתמיכת מתמשכת בתוכניות העממיות ובמרכזו מינרבה לזכויות האדם בכלל ובמתן מלגות לסטודנטים בפרט. תמכתו לא הייתה כספית בלבד. הוא הפגש אותנו עם מרצים ומרצים כמוונו שלמדו באוניברסיטאות בארץות הברית, באירופה ובאמריקה אשר קורסים בין תיאוריה לבין עשייה. הוא עודד, הקשיב ותמך. תודה על חברות ותמיכה ארוכת שנים.

אני מודה למרכו מינרבה על שנים של תמיכת מתמשכת בתוכניות העממיים, חרף הקשיים הרבים. לעוד דני עברון, ולכל המנהלות בעבר, ד"ר דליה דורומי, מيري בן שטרית ופרנסין חזן, לכל הצוות המנהלי במרכז מינרבה, ולכל עוזרות ההוראה הנפלאות שליוו אותה במשך שנים ובמיוחד לנגןן חטיב וד"ר דבורה מנקי. תודה לך נשות שתומכות בתוכניות העממיים, קרן האחים רוקפלר והקרן החדשה לישראל.

תודה לשותפות שלי למחקר, פרופ' נאדירה שלחוב-קיבורקיאן, ד"ר סנאה ח'шибון, ד"ר צביקה אור, ד"ר לימור גולדנר. תודה מיוחדת לפרופ' יונה רוזנבלד, מלוחה הלמידה שלי, חבר יקר ששאל שאלות מתאגרות. תודה לשותפות והשותפים בשותפות אקדמיה-קהילה, לצוות ההיגוי, ובמיוחד לאלהaben-חווב שפייתה וליוותה את רשת הקשרים בין עשרות מרצות ופעילות ומנהיגות היחידות ליותר הרבה חברותיות מכל הארץ ומהעולם.

תודה ז'אק פרסקיאן על מסע הצילום המרתק מסביב لكمפוס ובתוכו. תודה על נקודות המבט החדשנות שהענקת לי על הקמפוס שבו אני עובדת מ-1981 (למעט שש שנים).

מאה ורדי וחלא מרשות, עוזרות המחבר הנפלאות, קראו ותיקנו عشرות טיווות, היו שותפות לראיונות ולמחקרים. תודה לך על העצות הטובות, המחויבת והחברות. תודה לד"ר סתוית סייני על עירכה רגישה ומקצועית ועל הסבלנות הרבה.

לחברותי שקראו והעירו, ד"ר עוזדה שטיינברג, רותי רוזנפלד, ד"ר יעל ברדה, רחל טלשריר, מיכל סקס ודורית קרלין, וגם לחבריי עוזי"ד סامي ארשיד. תודה לך אנדראה פסקוף שלא עipyת לשמעו אותנו מדברת על הסטודנטיות והסטודנטים, ומתמיד הארת את ענייני. תודה מיוחדת לרימא חمم, למזרטי מנק כל מה שקשרו לפמיניזם ולגיאודית בטלר (ועוד דברים רבים נוספים). את הרעיון לחשוב על פלסטינים בזירה ירושלים במונחי התיאוריה הקווורית שאלתי מנק. תודה לילדי הפעילות והلومדות גלי ואורי עגנון על שאתם כה נחדרים. לאמוץ עגנון, בן זוגי, תודה מיוחדת על נדיבותך, אהבה וחברות. תודה לכל הסטודנטיות והסטודנטים שאיתנו למדתי במשך השנים, אלה שקראו את הטיווות וביקשו להיזכר בשם המלא ואת אלה שהעדיפו שאשתמש בשם אחר. תודה על כל מה שלמדתי מנק. חurf הקשיים, מילאתם אוטי תקווה.

מבוא

"מדוע איש לא מדבר איתנו על המלחמה שבחזוך?". זו הייתה השאלה שטל, אחית הסטודנטיות שלי, העלהה בשיעור השני של השנה. השיעור עוד לא החל, ואני סייעתי בהכנות הסעודה המשופפת שארגנו הסטודנטים מדי שבוע. במהלך ההכנות, הפניתי את שאלתה של טל לסטודנטים: האם יש מלחמה? וכי איןנו מדבר עליה?".

לתוכנית "עמייתי זכויות האדם" של מרכז מינרבה בפקולטה למשפטים מתקבלים סטודנטים מצטיינים מכל החוגים באוניברסיטה העברית. כך, בנובמבר 2000, בתחלת האינטיפאדה השנייה, שמעתי משישה עשר סטודנטים מחוגים שונים באוניברסיטה העברית איש מהמרצים שלהם לא הזכיר, ولو במלילה, את "המלחמה שבחזוך". הסטודנטים – למדע המדינה, למשפטים, למחשבת ישראל, לעובדה סוציאלית ולמחשבים, סטודנטים בשנה השלישית לתואר ראשון וסטודנטים לתואר שני – כולם דיברו על כך שאיש מהמרצים לא הזכיר, לא עכשו, ולמעשה מעולם, את מה שקרה בחוץ.

שאלתי האם הם רוצחים לדבר על כך. שישה מהסטודנטים בכיתה היו פלסטינים אזרחי ישראל. השיעור התקיים שבועות ספורים לאחר שלושה עשר פלסטינים אזרחי ישראל נהרגו בהפגנת תמייהה בתകומות העממיות הפלטייניות בשטחים. השיחה החלה לאט ובחשש. מכיוון שהחדר היה עגול ובירכו ניצב שולחן עגול, ומכוון שהקבוצה הייתה קטנה והכילה סטודנטים מתחומים שונים שלא הכירו אלו את אלו קודם לכן, חלק גדול מהשיעורים התנהל בסביב. כל אחד מה משתתפים דיבר בתورو, לפי מקומו במעגל. אולם הפעם, ביקשו הסטודנטים הפלסטיים שנדלג על מקוםם בסבב.

באוטו היום של ראשית החורף ותחילת האינטיפאדה השנייה דיברו הסטודנטיות הישראלית על פחד ותסכול. הן הגיעו לירושלים מערים אחרות והרגשו זרות בكمפוס הקר השוכן על ראש ההר רחוק ממרכז העיר, בלב מזרח ירושלים. הן דיברו על בלבול ועל כך שאין בкамפוס מקום שבו הן יכולות לדבר על תחושה זו. הסטודנטיות הישראליות ביקשו לשמעו את הסטודנטיות הפלטייניות. כאשר הסטודנטיות הפלטייניות דיברו לבסוף, הן סייפורו על הפחד הקפול שכוכן בהן – הפחד מפני חילוץ המלווה את כל הנוסעים באוטובוס והפחד שייבחרו בכך שהן ערביות, באוטובוס שבו כולם חרדים מפני פיגוע.

מאז אותו השיעור, מדי שנה בשנה, שבה וועלה השאלה כיצד יתכן שאיש לא מדבר על המתרחש בחוץ. התעניינות ממה שמתறחש בחוץ אינה מיוחדת לключи הר צופים. כפי שאראה בהמשך הספר, התחושה הפוליטיקה אופיינית לכל הקמפוסים בישראל. אולם, מיקומו של קמפוס הר צופים בלב מזרח ירושלים הופך את התעניינות מהפוליטיקה, או את התחושה, לאבסורדית במיום אחד.

כיצד ניתן להתעלם מהמציאות כאשר סטודנטיות המגיעה באיחור לשיעור מתנצלת ומסבירה את אייחורה בכך שהיא ישבה לפני האוטובוס שנסע לפני האוטובוס שעלייה הייתה התופוץ והיה להגיע לksamפוס ברגל? כיצד ניתן להתעלם מהמציאות כאשר רית רימוני הגז המדמים הנורים לעבר עיסאاوية הסמוכה חודר לכיתה? הקמפוסים הם מרחבים פוליטיים וההחלטה לדבר על "המלחמה שם בחוץ", כמו גם ההחלטה להתעלם ממנה, הן שתיהן הכרעות פוליטיות.

באביב 2017, פרסם פרופ' אסא כשר, היידוע כמנתח הקוד האתי של צבא ישראל, את הקוד האתי האסור על דיוון פוליטי בכיתות בקמפוסים, על פי בקשת שר החינוך נפתלי בנט. ראש האוניברסיטאות ומרצים רבים פרסמו גינויים שקיבלו על הפגיעה בחופש הביטוי. הרשותות החברתיות האקדמיות התملאו במכتبים המסבירים את הבעייתיות שככל סעיף בקוד. במאמר דעת הארץ, ציינו כי יש להודות לפרופ' כשר על תרומתו לדיוון הסוער המתקיים ביוםים אלו באקדמיה הישראלית¹. הקוד האתי שלו לא רק עורר דיון חשוב בקרב אקדמאים על חופש הביטוי אלא שהוא העניק, בה בעת, לתנועות החרם העולמי נגד ישראל אסמכתה כתובה ומנומקת המחזקת את טענותיה על תפkid האקדמיה הישראלית בשימורו ה��. קוד אתי זה אים להפוך את הצנזורה העצמית הקיימת ממילא בקמפוסים לאיסור رسمي. אנשי האקדמיה בישראל, בשתיquetם המתמשכת, בחשש המתמיד מלומר דבר-מה העולול להתרפרש ככל ראיין, משלפיים פועלה שנים רבות עם השker הגובל והוא שהקמפוסים חפים מפוליטיקה. בוגיון לטענותיהם של שרים ופוליטיקאים הרואים באוניברסיטאות את מעוז השם אל בישראל, הפוליטיקה בקמפוסים, כבר עכשו, היא פוליטיקה של תמייה בשלטון: הזמנת שר המשפטים לנואם בטקס חלוקת תארים אינה נתפסת כמעשה פוליטי, אך הזכרת המילה "כיבוש" בכיתה עונה, לדידם, להגדלה זו.

אני והקורס שאני מלמדת מזה שנים רבות בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, נתונים בכל שנה להתקפות של ארגוני ימי (כגון ארגון "אם תרצו"), בערבה ועדת החינוך של הכנסת בדצמבר 2016 דיוון מיוחד על הקורס שאני אקדמיים נגד מדינת ישראל", ערכה ועדת החינוך של הכנסת בדצמבר 2016 דיוון מיוחד על הקורס שאני מלמדת, "זכויות האדם וחברה הישראלית". הקורס משלב בין לימוד תיאורטי להתנדבות בארגוני זכויות אדם. "ארגון נפגעי הט-role", שזימן את הדינו הדוחן, ביקש לאסור על האוניברסיטה לאפשר לסטודנטים להתנדב בארגונים "הمسיעים למוחבלים", כגון "האגודה לזכויות האזרח".

קבוצת הסטודנטיות והסטודנטים הקטנה שלמה עימם בתוכנית עמיתי זכויות האדם של מרכז מינרבה – קבוצה לחבריה התחלו בכל שנה והריעו את ליבי בכל פעם – ניצבת במרכז הספר הזה. כל הסטודנטיות והסטודנטים בחרו להתנדב בארגוני זכויות אדם במהלך יום או יומיים בשבוע ולהשתתף בקורס תיאורטי על זכויות אדם וחברה הישראלית בפקולטה למשפטים. הקורס הינו קורס אקדמי שנתי המקנה נקודות זכות ודורש קריאה ועבודת סיכום. הוא אינו חלק מתוכנית "דיalog יהודית-ערבית". למעשה, מכיוון שהשתתפות בעשרות מפגשי דיalog בשנים ה-80 של המאה ה-20, הנחית מפגשים כאלה בשנות ה-90, כתבתי על הא-סימטריה ביחסים בין ערבים ועל הבעיתיות המובנה בדיalog בזמן כיבוש,² התעקשתי לבנות תוכנית רוחקה ככל האפשר מקבוצות דיalog.

בכל שנה נבחרו לתוכנית סטודנטיים מגווןתחומי דעת ומגוון רקעים. שלישי מהכיתה כלל תמיד סטודנטיות פלسطיניות ובכל השנים היה הרוב הנשי בקבוצה בעל משמעות. בספר זה אני מבקשת לשחרף את הקוראים והקוראות بما שלמדתי מתלמידי ומטלמידי ולברר מדוע בסוף כל שנה בירכו הסטודנטיות והסטודנטים בעיקר על האפשרות לשוחח וללמוד אלו.

הפרק הראשון ימוך אותנו על הר הצופים, בלב ירושלים המזרחית. בפרק הבאים (השני, השלישי והרביעי), אובייל את הקוראים לסיור בשכונות הסמוכות לקמפוס: עיסאוויה, שייח' גראח וליפטא. סיורנו יתחיל בגין הבוטני הקסום על הר הצופים ומשם נמשיך לעץ החורוב הקדוש ולכפר הסמוך עיסאויה, מרחק עשר דקות הליכה מהגן ומהאוניברסיטה. בפרק זה נלמד עם סטודנטים פלסטינים אזרחי ישראל, מהעלייה הפליטנית בישראל, על מפגשים עם ילדים פלסטינים שאינם אזרחים, אשר חולמים לראותם או ביראה. כמו כן נלמד על השאלות ביחס לזהותם הפלסטינית, שעלו במהלך מפגשים עם תושבי הכפר החיים תחת כיבוש.

לאחר מכן, נמשיך לשיח' גראח, השכונה הסמוכה לקמפוס, שבה בתום ארבעה עשורים של התידיינות משפטית, הוציאו ארבע משפחות פלسطיניות מבתיהם, לטובת מתנחים יהודים, בסיעו בית המשפט הישראלי והמשטרה. סטודנטיים מהתוכנית וסטודנטים לצילום מצלאל, תיעדו משפחות משיח' גראח שגורשו מבתיהם.³

בפרק הרביעי, נצא מהפלאל הליפתאוי השוכן ליד מעונות הסטודנטיים וליד בתיהן של מקצת משפחות פליטי ליפטא. משפחות אלו ברחו ב-1948 אל האדמות החקלאיות שלחן, הסמוכות אל הקמפוס. לאחר מכן נרד עם הסטודנטיים לבקר בליפטא, הכפר הפלסטיני הנטוש בפאתי ירושלים, הטומן בחבו תקווה לפויס.

בפרק החמישי, נשוב לקמפוס ולהבחשת הפוליטיקה בו ונבחן מה מותר ומה אסור לומר בקמפוס. בפרק השישי נדון בשילוב הלמידה והעשיה שהנחית את האפשרות לשיח בין צערות וצעירים המבקשים לשנות את המציאות מחוץ לקמפוס. הפרק האחרון יעסוק בקשרים ובאתגרים הגדלים עם השנים במפגש בין ישראלים לפלסטינים. נקנתה בסעודת המשותפת המעניקה גם חמה.

I קמפוס הר הצופים

אנשים שאינם רגילים לחת דעתם על דברים שלא נבראו לתשмиשו של אדם תמהים היו על כל מה שראו על הר הצופים, את העיר ואת הר הבית, את השממה שמיושבת מגוונים שאין להם שיעור, את ים המלח שתכלתו הדימומת צפה ועליה ממש מtopic תחתיות אرض ומקובעת בגבעות וגיאות שמתגבהים ומשתפלים וモתקמים לכל רוח וחרוץין צורות למעלה כמו למטה ורוח מסתלשת מהן ומרחפת עליהם (שיי עגנון, שירת).⁴

לא היה יופי במקום, גם חלונות כמעט לא היו בו. אוויר לא הורשה להיכנס מבחוץ, וחומות הוצבו להסתייר את נופה של העיר. השתאות גבירה מרגע לרגע, אך השבתי אל ליבי שאולי יש בדבר סוד, כי מן הסתם יש טעם נסתר לאופן שבו נבנתה המצודה. אלה שמתמסרים לרוח – חשבתי – לא רק שניצרים להרחק את עצם משאונה של עיר, עליהם להתנור גם מיפוייה שמייחד דעתם מתלמידים. (גיל הרמן, אני לאונה).⁵

קמפוס הר הצופים שוכן על ההר הגבוה בירושלים. מדי יום ביוםו מתאספים לרוגלי תיירים כדי להשקייה ממנה על העיר העתיקה, מדובר יהודים ובימים בהירים במיוחד, גם על ים המלח. אולם נוף עוצר נשימה זה איננו נשקי מtopic הקמפוס המחויש ומוקף החומה של האוניברסיטה העברית. רק מרופפת מועדון חברי הסגל או מחלון בית הכנסת רואים את הנוף הנפלא של העיר העתיקה במלוא הדרו. "המבצר", "המבוך", "המצודה" או "הbonekr", הם השמות המקובלים לקמפוס הר הצופים, המתנשא אל על ושבבו מופנה לנוף.

רעיון הקמת האוניברסיטה הונח על שולחנה של הסתדרות הציונית בשנת 1913. אבן הפינה הונחה ביולי 1918 והאוניברסיטה בהר הצופים נחנכה באפריל 1925. מייסדי האוניברסיטה העברית רואו בה מרכז לימוד לעם היהודי כולם. בטקס הנחת אבן הפינה, הכריז חיים ויצמן, שיזם את הקמת האוניברסיטה, כי היא תהווה מוקד לתחיית הרוח היהודית, מרכז אחד לעם על כל תפוצותיו, אבן שואבת למיטב הנעור וכלי להכשרה וקידומה של התיאישבות.⁶ יהודה ליב מאנס, רב פרפורמי ידוע בארץ הברית, פציגיסט פעיל ותומך ברעיון המדינה היהודית-ערבית של "ברית שלום", היה הנשיא המייסד של האוניברסיטה העברית. חוקרם ידוע שם, גנון גרשום שלום, עקיבא ארנסט סימון ומרטין בובר, הגיעו לסלג האוניברסיטה.

האוניברסיטה נבנתה על ההר והייתה מרוחקת משכונותיה היהודיות של העיר. הדרך היחידה אליה עברה בשכונות שיח' גראח. בשנת 1945, נחנך המרכז הרפואי הדסה הר הצופים בשיתוף האוניברסיטה העברית ובسمוך לה. ההר חלש על כל סביבתו, והוא שימש מקום אימונים לאנשי ההגנה ושכנו בו מחסני הנשק המרכזיים של מחוז ירושלים. אנשי חיל המודיעין החלו של החגנה פיתחו אמצעי לחימה במעבדות האוניברסיטה ועל אחד מבנייני האוניברסיטה נি�בה קשר שהעבירה אוטות באמצעות אור לאזרורים המלח.⁷

בתחילת ינואר 1948, הפסיקו הלימודים הסדריים בהר הצופים, לאחר שהחידה של ההגנה פוצצה את בניין המועצה המוסלמית בשיח' גראח הסמוכה והמשפחות היהודיות שחיו שכונה פנו למערב העיר. באפריל 1948, נרצחו שבעים ושבעה מנושיע השיררה להר הצופים הנצור, נתפסו שבעים ואربعة אנשי רפואיים החולמים הדסה ושבעה עשר מאנשי האוניברסיטה. ביום שלאוותה השנה, נתפסו הסכים פירוזו הר הצופים בתתערבות ראשי האוניברסיטה, הסכים שהותיר את הקמפוס כמושבם ב rubbleות ישראל בחסות האו"ם. הירדנים, שלטו בירושלים המזרחית, התנו את המשך הלימודים באוניברסיטה בשיטת פליטים פלסטינים לירושלים. מכיוון שדרישה זו לא ענתה,⁸ לא התאחדו הלימודים בהר הצופים לאחר המלחמה. האוניברסיטה הועברת אל בניין טרה סנטה שבמרכז ירושלים ולמקומות אחרים בעיר. בין השנים 1948-1967, היה הקמפוס על הר הצופים מבצר צבאי ישראלי בתוך מובלעת ישראלית בשטח ירדן, שכלה גם את עיסואויה השכינה. בשנת 1958, נחנך הקמפוס החדש של האוניברסיטה בגבעת רם, המשמש עד היום את הפקולטה למדעי הטבע ומוסדות נוספים הקשורים לאוניברסיטה.

ביוני 1967, מיד עם תום המלחמה וכיבוש מזרח ירושלים, הכריעה הוועדה המתמדת של האוניברסיטה העברית בדבר חשיבותה ודחיפותה של הכנת תוכנית לשיקום הקמפוס בהר הצופים ולהזורה ללימודים בו.⁹ האוניברסיטה מינתה ועדת שהייתה אמונה על העברת חלק מהאוניברסיטה להר, מתוך הסכמה ש"חובה שהמעבר יהיה ממשי ולא רק סמלי, וחובה להעביר יחידות גדולות כגון פקולטות שלמות".¹⁰ הוסכם שיש לדריש הפקעת קרקעות נרחبات על מנת להגדיל את שטח הקמפוס וכיידם מנווע את אובדן ההר כפי שארע ב-1948. כמו כן, הוסכם כי יש ליצור סביבה הקמפוס רצף של שכונות יהודיות שיישתרע עד מערב העיר.

אכן, בינוואר 1968, פרסם משרד המשפטים את צו הפקעה הראשון לאחר המלחמה. 3,830 דונמים בצפון העיר המזרחית הופקו ל佗בת הרחבת הקמפוס ולטובת בנויות השכונות גבעת שפירא (הגבעה החרפתית), גבעת המבתר, מעלות דפנה ורמת אשכול. שכונות אלו זכו לכינוי "שכונות הבריח", מכיוון

שיצרו רצף טריורי-ישראל-יהודי משכנות סנהדריה במערב העיר ועד הר הצופים. הנהלת האוניברסיטה השתתפה פעילה בתהליך הרחבת הקמפוס ובדרישה להפקעת קרקעות, כפי שעולה מהפרוטוקולים של הוועדה המתמדת בשנים אלה. חיים יעקובי מציג כי האוניברסיטה ראתה בשטחים שסבירה "ריק מרוחבי" – ביטוי לתפיסה הקולוניאלית הרואה במושב הנכש כ"אדמה ללא בעלים" (terra nullius).¹¹ תושבי ליפטא ועיסואויה, שאדמותיהם הופקו, לא הזכרו כלל בדיוני הוועדה המתמדת של האוניברסיטה.

מנכ"ל האוניברסיטה התגאה בכך שהאוניברסיטה היא המיישבת העיקרית של ירושלים המזרחית:

פיתוח הקרייה שלנו בהר הצופים היא המפעל הגדול של יישוב ואכלוס מזרח ירושלים. זה מפעל שבו יושקעו عشرות ומאות מיליון ל"י [לריה ישראלית], ואשר ימשוך למזרח ירושלים אלפי סטודנטים רבים, שבחلكם הגודל גם יתגוררו בהר הצופים וסבירתו. האם יש, באמות, מפעל גדול מה? ¹²

בנייה השכונות היהודיות בודדה את עיסואויה מהשכונות הפלשיניות השכנות לה ומהעיר העתיקה וצמיחה מאוד את שטח המחייה של הכפר השכן לקמפוס, שהפך לשכונה ענייה בירושלים המזרחית בעלת עתודות בניה ועוממת.

התלהבותם של אנשי האוניברסיטה לשוב למד בהר הצופים השתלבה בתפיסה הממלתית שראתה בסטודנטים ובמורים "אוכלוסייה כשל עיר קטנה, וכחך מקשת השכונות החדשנות במוחה העיר". התפיסה השלטת הייתה שאם סטודנטים רבים יתגוררו בקמפוס, ייווצר "חיל מצבי", שיווכן למןעו, בעת הצורך, את הישנות המצב שנוצר ב-1947-1948.¹³

כבר ב-1969, נבנו "שכונות הבריח" – הגבעה החרפתית ורמת אשכול – שנעודו לייצור רצף טריורי-לאומי ממערב העיר להר הצופים, וכן לחוץ בין העיר העתיקה לשכונות הפלשיניות הצפוניות לה. ניר חסן מסביר כי הייתה זאת ראשיתו של "דף שמן לא השחררה ישראל עד היום: מטרת הבניה בירושלים היא לא לענות על צרכי העיר ותושביה, אלא היא חלק ממאנק מדיני – צעד ענייה לצד שניי, הצהרת בעלות, פועלות מחהה, או חלק מתפיסה אסטרטגית שיעירה הצורך בתפיסת שטחים וייחודה המרחב".¹⁴

בשנת 1981, נחנך הקמפוס המחודש על הר הצופים. במרכז הקמפוס, נבנה מגדל המוקף כולו בمعון חומה, המהווה סמל מוחשי לשכנית ישראל בירושלים.¹⁵ מבנה זה נועד לשרת את הרעיון המרכזי של אדריכלי

הكمפוס והוא שהוא שאהוניברסיטה מקיימת דיאלוג עם העיר העתיקה ומהוותה הד לחומותיה.¹⁶ דיינה דולב הגדרה את הארכיטקטורה של הקמפוס החדש כ"מגה-סטרוקטורה כוחנית לפני הסביבה שעליה היא חולשת, המשטרת גם את השווים והשווות במבנה".¹⁷ הסטודנטים רבים להתבוח על המבוקש שבתוככי הקמפוס ועל האנשים שאבדו בו ואינם מוצאים את דרכם החוצה.

היום, רוב הסטודנטים מגיעים לקומפוס דרך השכונות היהודיות – הגבעה הזרחית ורמות אשכול. רובם הגדל של הסטודנטים אינם יודעים כי שכנות אלה נבנו אחרי 1967 בירושלים המזרחי. הם וסגל האוניברסיטה אינם רואים פלטינים בדרכם לקומפוס. האוטובוסים היורקים של אגד ננסים לקומפוס דרך מנהרת האוניברסיטה, ואילו האוטובוסים הלבנים של חברות התחעה המזרח ירושלים, שבהם נוסעים הפליטים, חולפים מסביב לקומפוס ומורידים את מעת הסטודנטים הפליטים סמוך לקומפוס של האוניברסיטה הטובה בישראל ואחת מהמובילות בעולם.

II

夷יסטאואה – סטודנטים פלסטיניים אזרחי ישראל ובני נוער פלסטינים תחת כיבוש

באמת לא יכולנו לעשות יותר ממה שעשינו? זה שיתר ממחצית הנערות (כיתה ט') מאורשות או שעתידות להתארס בקרוב לא מackson? לא פישלנו? האם פעלנו לא נכון? לא מספיק? [...] איךחו בין כל הרגשות המעורבים הללו ישנה עדין תקווה. אני מבינה שכן התחולל שם משחו. אני רואה קבוצה של נערות עם מודעות עצמית מאוד גבואה – מודעות למצוון, לסבירה, לתנאים ולהברה. נערות עם מוטיבציה שכל כך צמאות לידע ולכלים. נערות שמדוברות על עתיד טוב יותר, לסים את חטיבת הביניים, לסייע תיקון ואיפלו ללמידה באוניברסיטה – "אם לא אנחנו אז הבנות שלנו" אמרו הנערות תמיד. בעיני זו שינוי (רינאד. רכות קבוצת הסטודנטיים "שותפות אקדמית-קהילתית" בעיסואה, סתיו 2010).

רוב העיסואיות והעיסואיות שבקומפוס מועלסקות כמנקות, כנשות תחזקה, וכעובדות בקייטרויות. כל העובדים והעובדות הללו מעסוקות בהעסקה קבלנית. הם אינם עובדי אוניברסיטה. אני חשב שהעסקה קבלנית היא המטפורה הטובה ביותר להבין את היחס של האוניברסיטה לעיסואה: זו הדרך לא לסתן לעובדים תנאים ראויים, מבלתי להיות אלו שעושקים אותם. חברות הקובלן היא זו שאחרראי לשירות לתנאי העבודה, והאוניברסיטה בכלל לא בא בה בפגע עם העובדים והעובדות. זה גם היחס של האוניברסיטה להסימנה שסוגרת את אחת הדרכים הראשיות לכפר עיסואה כבר יותר מאשר. האוניברסיטה היא לא זו שסוגרת את הדרך, המשטרה עשו זאת כדי להגן על אינטלקטים של האוניברסיטה (אין דבר שפוגע ביכולתה של האוניברסיטה למשוך סטודנטים כמו הימצאותה במרחב טעון, פוליטי ולאומיים מפחיד). בחורף, כאשרנו מוריידות את המים פה בקומפוס, הבוב שלנו עולה ומציף את רחובות עיסואה. מערכת הבוב הפגומה של העירייה היא זו שאחראית לכך שהחרא שלנו מציפים את עיסואה, ולאוניברסיטה אין שום אחריות (אורן עגנון, "העוקץ").¹⁸

אני מזמין אתכם לרדת מהפקולטה למשפטים בהר הצופים לסיור בגן הבוטני בקומפוס, הגן הנפלא שבו נאצרו צמחי הארץ והעולם בין שבילים קטנים ומוסלים. מאחורי הכניסה לקומפוס, נחבה אמפitheatreon קטן, שמןנו אפשר להשקף על הכפר השכן, עיסואה. מרחוק אפשר לראות את התתנ choliot המתרחבות במזרח, את החומה הסוגרת על הכפר ממערב. המעבר מהאוניברסיטה אל תוך הכפר מותאפשרת בהיליכה רגלית בלבד.

בקבות הפיגוע בקייז 2002, שבו נהרגו תשעה סטודנטים ועובדיו אוניברסיטה ועשירות נפצעו בקייטריה בקומפוס, נסגרה היציאה הקרובה מהכפר עיסואה לקומפוס למעבר מכוני. עוד קודם לכן, היה הקמפוס סגור בחגורות של גדרות, מבתחים ונוהלי ביטחון. אחרי הפיגוע, קמפוס הר הצופים הסתגר אף יותר. ארבע כניסה מובילות לעיסואה: שתיים מהן סגורות כל הזמן ואת השלישית, הקрова מרחוב הליכה לכפר הסטודנטים (שנבנה על אדמות עיסואה), שוטרים סוגרים ופותחים חילופת. לעיתים תכופות יותר ויותר, תושבי עיסואה נותרים לכודים. לאחרונה, החלו סטודנטים ישראלים ופעילים בעיסואה להפגין יחדיו בדרישה לפתחה הכניסה לעיסואה.

הירידה לכפר ברגל תאפשר לראות את עץ החרוב העתיק הצומח במרודות קמפוס הר הצופים. על פי מסורות נוצריות, הכפר עיסואה נקרא על שם עיסא, הלו הוא ישוע הנוצרי, ישיב עם חסידיו בצל העץ. מסורות מוסלמיות מספרות כי עץ החרוב היה מקום מפגש למתקדי צבאו של סלאח א-דין, שעל שם אחד מהם נקרא הכפר. נוצרים ומוסלמים מאמינים בקדושות העץ וועלם לרגל אל החרוב העתיק לבקש משאלות. בינותים, העץ עומד במלוא יופיו מוקשטי בסרטוי משאלות. חרף יופיו וחשיבותו, השיטה שבו מושרש העץ נכל בתוכניתו لأن הלאומי "מורדות הר הצופים", שגורלה את כל האדמות שנוטרו לפיתוח עיסואה ואת רוב אדמות-א-טור. שם התוכנית מעיד על מטרתה: "לא ידעו לא יבינו 2012".¹⁹

טיסואה, הכפר שוסף בניגוד לחוק הבינלאומי לירושלים, נחוב היום, בדומה לכל אחד מערי ושמונה הכפרים שסופחו ל"ירושלים המאוחדת" ב-1967, כאחד משכונותיה של העיר ירושלים. בדומה לרוב השכונות הפלשיניות בעיר, גם עיסואה לא זכתה לנורוות לתוכנית מתאר. התוכנית שאושרה ב-1987 הותירה מעט מאוד שטחים לבניה. לכן, התושבים מנועים מלبنות בתים חדשים. מאז שנת 1967,